

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію **Попович Анжеліки Станіславівни** на тему **«Методична система навчання стилістики майбутніх учителів української мови і літератури»**,

подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія і методика навчання (українська мова)

Актуальність обраної теми та її зв'язок з напрямками наукових досліджень. Динамічні зміни на сучасному ринку праці, докорінні соціально-економічні перетворення висувають до вітчизняної системи вищої освіти особливі вимоги в підготовці майбутніх учителів, які мають не лише якісно реалізовувати професійну діяльність, бути конкурентоспроможними, а й здатними сформувати гармонійно розвинену особистість учня, який уміє усно й письмово висловлювати свої думки, логічно й креативно мислити. У цьому контексті, як справедливо зазначає дисертантка, актуалізуються проблеми оволодіння майбутніми вчителями мовленнєво-комунікативними вміннями, розвитку лінгвістичної креативності, стилістичної вправності, мовного чуття, мовно-естетичного смаку. Означені аспекти висвітлено і в низці законодавчих та нормативних документів, зокрема, у законах України «Про вищу освіту», «Про освіту», Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття), Національній доктрині розвитку освіти України в ХХІ столітті, Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти.

Важливість рецензованої праці підтверджена безпосереднім зв'язком з такими актуальними напрямками наукових досліджень, як: провадження на високому рівні освітньої діяльності для підготовки конкурентоспроможних фахівців, здатних якісно реалізовувати майбутню професійну діяльність; формування особистості шляхом виховання екологічного стилю мислення, поведінки й екологічної свідомості, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, уміння вільно і логічно мислити, самоорганізовуватися в сучасних умовах; утвердження державотворчих і суспільних функцій української мови, розширення сфер її використання, акумулювання елементів загальнонаціональної культури, формування елітарної мовної особистості. Зазначене вповні узгоджується з науковими темами кафедри української мови Київського університету імені Бориса Грінченка «Філософські, освітологічні та методичні засади компетентнісної особистісно-професійної багатoproфільної університетської освіти» (номер державної реєстрації 0110U006274) та кафедри української мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка «Дослідження сучасного стану стилістичної системи української мови як національної» (номер державної реєстрації 011U002858).

З огляду на вищевказане, своєчасність дисертаційної праці А. С. Попович незаперечна. Назрілість її визначена і пошуком шляхів підвищення стилістичної вправності майбутніх учителів української мови і літератури.

Слід відзначити струнку і продуману структуру роботи: кожен наступний розділ чи параграф органічно пов'язаний з попереднім і доповнює

його; висловлена думка або теза в подальшому викладі конкретизована, розкрита, проілюстрована конкретними прикладами, аргументована доказами. Це дає нам право констатувати, що запропоновані п'ять розділів дисертації розв'язують актуалізовані проблеми з максимальною повнотою і глибиною, з логічною послідовністю викладу матеріалу.

Повний обсяг дисертації складає 678 сторінок (зокрема 400 сторінок основного тексту); вона містить 27 таблиць і 32 рисунки. Список використаних джерел налічує 695 найменувань, з яких 14 – іноземними мовами. Покликання в основному тексті загалом здійснено з дотриманням нормативних вимог. Значно посилюють наукову і практичну цінність додатки до роботи.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Дисертація виконана на високому науково-методичному рівні з урахуванням інноваційних підходів до організації освітнього процесу. Зміст дисертації охоплює основні аспекти теми дослідження. Вступ виконано в традиційному ключі, де, відповідно до вимог, вміщено всі необхідні компоненти. Зокрема, у ньому обґрунтовано вибір теми дослідження, відповідно до окреслених об'єкта та предмета чітко й логічно визначено мету і завдання, методи дослідження (зі змістовним відзначенням, що саме досліджено кожним з них), вичерпно, з урахуванням численних наукових джерел та рефлексії власного викладацького досвіду, викладено концепцію, розкрито наукову новизну й практичне значення здобутих результатів, що засвідчує володіння авторкою прийомами наукової роботи на сучасному рівні.

Сформульовані в дисертаційній праці наукові положення, висновки і рекомендації є теоретично обґрунтованими, логічними і послідовними та експериментально підтвердженими.

Грунтовний і глибокий аналіз наукових джерел дав змогу дисертантці виокремити шість етапів в історії становлення й розвитку стилістики української мови як науки і навчальної дисципліни, які відбивають її зародження та поступ, простежити ретроспективу визначення поняття *стилістика* й потлумачення її предмета, схарактеризувати лінгвістичні засади та визначити психологічно-педагогічні чинники навчання стилістики майбутніх учителів української мови і літератури.

По-справжньому науковий підхід А. С. Попович до формування понятійного апарату дослідження додав рецензованій праці глибини і чіткості. Дисертантка на підставі аналізу й синтезу наукових джерел аргументовано й переконливо розкриває змістове наповнення таких базових понять, як: «стилістичні вміння майбутніх учителів української мови і літератури», «стилістична компетентність майбутніх учителів української мови і літератури», «методична система навчання стилістики», «стилістична підготовка студентів», «методично-стилістична підготовка майбутніх учителів української мови і літератури», «готовність майбутніх учителів української мови і літератури до викладання стилістики», «стилістичне вправління». Незаперечною заслугою дослідниці є виважене і коректне послуговування терміною лексикою.

Схвально оцінюємо вирізнення та потлумачення видів стилістичних умінь, визначення етапів їх набуття майбутніми вчителями української мови і літератури, виокремлення чинників успішного оволодіння ними. До позитивних моментів уналежнюємо наведення номенклатури стилістичних умінь і навичок майбутніх учителів-словесників.

Ретельно розглянувши лінгводидактичні студії, А. С. Попович слушно зауважує на частковому опрацюванні питань навчання стилістики української мови у ЗВО, на неповному врахуванні сучасних тенденцій освітнього процесу, нових аспектів лінгвостилістичних досліджень. Детальний, кваліфікований аналіз наявного організаційно-методичного забезпечення стилістики української мови в закладах вищої освіти, виявив низку проблем, пов'язаних з дотриманням термінології ЄКТС, здійсненням раціонального розподілу дисципліни на змістові модулі, відбиттям повного інформаційного обсягу дисципліни, урахуванням сучасних набутоків лінгвістики й лінгвостилістики, зацентруванням на вагомих наукових працях. Означені прогалини дослідниця цілком заповнила, змодельовавши методичну систему навчання стилістики майбутніх учителів-словесників, запропонувавши зміни в підходах до змісту, організації та проведення навчальних занять зі стилістики української мови, уведенням до її змістового наповнення історично-мовних, лінгвоекотичних, лінгвокогнітивних, лінгвосинергетичних та інших компонентів, використанням автентичних текстів і реальної автентичної комунікації, застосуванням ефективних методів, прийомів, засобів і технологій навчання стилістики української мови, розробленням системи спеціальних стилістичних вправ тощо. Змістове модернізування процесу навчання стилістики розкрито за допомогою використання сучасних різновидів лекцій, створення інноваційного освітнього середовища на практичних заняттях і проведення лабораторних занять.

Цілком переконливою і доведеною вважаємо позицію дисертантки, що вивчення дисципліни «Стилiстика української мови» збагачує знання про функційний аспект мови, дозволяє зрозуміти взаємодію лінгвального й екстралінгвального, виформовує необхідні для освіченої людини мовленнєві вміння, готує до комплексного викладання української мови в закладах загальної середньої освіти, є теоретичним підґрунтям для опанування теоретичних і прикладних дисциплін.

Слушним вважаємо твердження дослідниці про те, що підвищенню ефективності стилістичної підготовки майбутніх учителів-словесників сприяє знання й розуміння суті психологічної структури особистості (психологічні процеси, психічні властивості, психічні утворення, психічні стани); урахування набутоків психолінгвістики, психологічної герменевтики, гендерної психології.

Грунтовно авторка підійшла і до виокремлення компонентів методичної системи навчання стилістики української мови, до яких уналежнила взаємопов'язані й взаємозумовлені блоки, а саме: цільовий (соціальне замовлення, освітня мета), методологічний (підходи й принципи навчання стилістики), змістовий (пропедевтично-настановний, інформаційно-когнітивний і поглиблювально-формульальний етапи), технологічний (форми

організації освітнього процесу, види навчальних занять, методи навчання, вправи, технології й засоби навчання) і діагностувально-результативний (показники й рівні).

Заслуговує схвальної оцінки глибина теоретичного аналізу психолого-педагогічних досліджень, що стали засадничими в питаннях визначення пріоритетних підходів до навчання стилістики майбутніх учителів української мови і літератури – особистісно зорієнтованого і діяльнісно-компетентнісного. Як позитив слід відмітити, що підхід до навчання стилістики української мови у ЗВО у рецензованій праці потлумачено як засадницьку методологічну категорію, що визначає систему навчання дисципліни, способи організації навчального матеріалу й особливості взаємодії складників освітнього процесу: принципів, методів, прийомів і засобів навчання. При цьому А. С. Попович цілком доказово критикує невизначеність у диференціації підходів і принципів навчання, що призводить до накладання одних дидактичних категорій на інші. Дослідниця пропонує критерії розмежування підходів, принципів і методів навчання.

Поділяємо думку авторки про те, що сьогодні процес навчання стилістики повинен перетворитися в процес набуття знань, умінь, навичок і досвіду діяльності для досягнення професійно й соціально значущих компетентностей.

Рецензована праця цінна і тим, що в ній визначено складники стилістичної компетентності відповідно до психологічних особливостей (мотиваційний, знаннєвий, діяльнісний, ціннісний, емоційний, рефлексійний), змістового наповнення (загальностилістичний і рівневостилістичний) і діяльнісних ознак (мовний, мовленнєвий, комунікативний, самоосвітній, науково-дослідницький, методичний). Дослідниця переконливо доводить, що лише інтегрування і взаємодія зазначених складників сприятиме формуванню високого рівня стилістичної компетентності майбутніх учителів-словесників.

Відзначимо здійснений багатоаспектний аналіз форм організації освітнього процесу (навчальні заняття, самостійна робота, практична підготовка, контрольні заходи), видів навчальних занять (лекції, практичні, лабораторні та індивідуальні заняття), засобів навчання (підручники, посібники, практикуми, тексти художніх творів, технічні та інформаційно-комунікативні засоби тощо). Робота цінна тим, що в ній обґрунтовано доцільність поєднання загальних і спеціальних методів навчання та методів наукового стилістичного дослідження, запропоновано класифікацію спеціальних методів навчання. Підтримуємо і уналежнення до методів навчання стилістичного аналізу тексту, стилістичного редагування, стилістичного реконструювання тексту, аперцепційного декодування тексту та ін.

Нам імponує той факт, що в дисертації визначено шляхи осучаснення лекційних і практичних занять зі стилістики української мови, обґрунтовано доцільність проведення лабораторних занять, схарактеризовано їх види, доведено, що лабораторні заняття сприяють реалізації особистісно-індивідуальної стратегії навчання, актуалізують креативність студентів і гнучкість їхнього мислення, стимулюють науково-дослідницькі пошуки.

Цілком підтримуємо позицію дисертантки, що варто зменшити кількість лекцій, надавши перевагу практичним і, особливо, лабораторним заняттям, що ефективно впливає на формування стилістичної компетентності студентів. У дисертації належним чином розкрито етапи проведення навчальних занять, схарактеризовано їхні сутнісні ознаки.

Грунтовно А. С. Попович підійшла і до розроблення системи вправ зі стилістики, у межах якої виокремлено загальну і спеціальну підсистеми. Спеціальні вправи класифіковано за етапами стилістичної підготовки (супровідні й спеціальні); за змістом програмового матеріалу (загальностилістичні й рівневостилістичні: лексично-стилістичні, фонетично-стилістичні, граматично-стилістичні (словотвірні-стилістичні, морфологічно-синтаксичні, синтаксично-стилістичні)); за видами стилістичних умінь і навичок (стилістично-мовні, стилістично-мовленнєві, стилістично-комунікативні (стилістично-інформаційні, стилістично-інтерактивні, стилістично-перцептивні)).

Заслуговує на схвальну оцінку застосування інтерактивних, інформаційно-комунікаційних, медійноосвітніх, проблемно-дослідницьких технологій, а також технологій модульного й проектного навчання, що, безперечно, сприяє ефективному впровадженню методичної системи навчання стилістики української мови.

Високо оцінюємо теоретичне осмислення й методичне забезпечення формувального етапу експерименту. Представлена експериментальна програма містить усі елементи для ґрунтового й повноцінного дослідження: мету, завдання, етапи, організацію і перебіг педагогічного експерименту, підходи, принципи, методи, форми, засоби навчання, експертний аналіз результатів. Розроблена методична система навчання стилістики безперечно вдосконалює сучасний освітній процес, сприяє ґрунтовному засвоєнню теоретичних аспектів стилістики, ефективному формуванню стилістичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури. Слід підкреслити, що в такий спосіб спланований та успішно проведений експеримент дає нам підстави стверджувати, що загальні висновки є достовірними і доказовими.

Зазначимо, що в п'яти розділах дисертації вичерпно і повно викладено зміст власних досліджень А. С. Попович, зроблено покликання на всі наукові праці здобувачки, наведені в анотації. Список цих праць також міститься в списку використаних джерел.

Загальні висновки цілком відтворюють результати проведеного аналізу і засвідчують повну їх узгодженість з тими завданнями, що визначено у вступній частині. У них викладено найбільш важливі наукові та практичні результати дисертації, вказано, де можна їх застосувати, а також можливі напрями продовження досліджень за тематикою дисертаційної праці.

Відповідно до чинних вимог у додатках до дисертації вміщено список публікацій А. С. Попович за темою започаткованого дослідження та відомості про апробацію результатів дисертації (зазначено назви науково-комунікативних заходів, місце та дата їх проведення, форма участі).

Оцінюючи новизну й достовірність дослідження, зазначимо, що найбільш суттєвими і важливими результатами, що містяться в дисертації, є такі положення:

- *вперше в українській лінгводидактиці виокремлено й схарактеризовано етапи в історії становлення й розвитку стилістики української мови як науки і навчальної дисципліни;*
- *науково обґрунтовано* теоретико-методичні засади навчання стилістики української мови майбутніх учителів-словесників;
- *розкрито й уточнено* сутність базових понять дослідження «стилістичні вміння майбутніх учителів української мови і літератури», «стилістична компетентність майбутніх учителів української мови і літератури», «методична система навчання стилістики», «стилістична підготовка студентів», «методично-стилістична підготовка майбутніх учителів української мови і літератури», «готовність майбутніх учителів української мови і літератури до викладання стилістики», «стилістичне вправлення»;
- *уточнено й доповнено* зміст навчання стилістики в умовах вищої педагогічної освіти, зокрема введено до змісту навчання стилістики історично-мовні, автентично-мовні, лінгвоекотологічні, лінгвокогнітивні, лінгвосинергетичні та інші компоненти;
- *виокремлено* етапи формування понять і вмінь зі стилістики української мови;
- *розроблено* класифікацію й номенклатуру стилістичних умінь майбутніх учителів української мови і літератури;
- *визначено* складники стилістичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури;
- *обґрунтовано* методичну систему навчання стилістики майбутніх учителів української мови і літератури.

Подальшого розвитку набули теоретичні й прикладні аспекти технологічного супроводу навчання стилістики української мови майбутніх учителів-словесників.

Уважаємо, що теоретичні й практичні результати дисертації є достовірними, що забезпечено науково-методичним обґрунтуванням вихідних положень з опертям на сучасні досягнення дидактики, психології, психолінгвістики, лінгвістики, лінгводидактики; ефективним використанням теоретичних, емпіричних і статистичних методів, дібраних відповідно до предмета, мети й завдань дослідження; упровадженням розробленої методики в закладах вищої освіти різних регіонів України; позитивною динамікою результатів експериментального навчання.

Одержані наукові результати, винесені на захист, є особистим досягненням здобувачки. Їх оприлюднено на різного рівня науково-практичних конференціях, конгресах, семінарах і достатньо висвітлено в наукових публікаціях, уміщених у наукових фахових виданнях України та зарубіжних виданнях. Автореферат цілком відповідає основним положенням дисертаційної праці.

Практичне значення отриманих результатів. Результати дослідження А. С. Попович є суттєвим внеском у розвиток української лінгводидактики, що

полягає в розробленні, обґрунтуванні й експериментальній перевірці методичної системи навчання стилістики майбутніх учителів української мови і літератури на засадах особистісно зорієнтованого і діяльнісно-компетентнісного підходів. Дослідження розкриває нові можливості для вдосконалення й коригування навчальних планів підготовки фахівців, робочих навчальних програм дисциплін стилістичного спрямування, підготовки підручників і посібників із мовознавчих і лінгводидактичних курсів, пропонує ефективні технології навчання стилістики української мови. Розроблені навчальні й навчально-методичні посібники можуть бути використані в освітньому процесі під час підготовки вчителів української мови і літератури, а також у післядипломній освіті.

Дискусійні положення й зауваження. Високо оцінюючи рецензовану дисертацію, привертаємо увагу до окремих її аспектів, що потребують уточнення, пояснення чи корекції, а саме:

1. Нам видається більш вдалим визначення об'єкта дослідження як «навчання стилістики української мови...», оскільки словосполуча *процес навчання* є плеонастичною.

2. Наступне міркування стосується першого положення наукової новизни. Жодним чином не заперечуючи її доказовості, не зовсім коректним вважаємо формулювання наукового здобутку авторки «*уперше* в українській лінгводидактиці *проаналізовано* історію становлення й розвиток стилістики української мови як науки і навчальної дисципліни». На нашу думку, якраз *аналіз* історії становлення й розвитку стилістики української мови як науки і навчальної дисципліни дав підстави А. С. Попович **виокремити етапи** в її зародженні і поступі, що цілком обґрунтовано в тексті дисертації (§ 1.1).

3. У технологічному блоці моделі методичної системи навчання стилістики майбутніх учителів української мови і літератури (с. 169), на жаль, не представлено індивідуального заняття, яке є одним з основних видів навчальних занять у ЗВО.

4. На нашу думку, у дисертації варто було більше уваги приділити стилістичному аналізу текстів нехудожніх функційних стилів.

5. На с. 431 йдеться про оцінювання знань, умінь і навичок зі стилістики майбутніх учителів української мови і літератури за критеріями й показниками, поданими в додатку Ш.1, тоді як додаток містить лише критерії оцінювання.

6. Дисертантка цілком справедливо до фундаментальних наукових і методичних розвідок зі стилістики уналежнює праці відомого українського лінгвіста В. П. Дроздовського «Мовностилістичний аналіз художнього твору» (1968 р.), «Стилістичний аналіз прозового твору (за творами М. Коцюбинського)» (1974 р.). Однак їх не подано в переліку використаних джерел.

Проте, зазначені зауваження жодним чином не применшують теоретичного та практичного значення роботи і не знижують загальної високої оцінки, проте можуть слугувати імпульсом для дискусії під час захисту результатів дослідження і стимулом на наукову перспективу авторки.

Висновок. Дисертація Попович Анжеліки Станіславівни «Методична система навчання стилістики майбутніх учителів української мови і літератури» є самостійною завершеною працею, у якій отримані нові науково обґрунтовані теоретичні та експериментальні результати, що в сукупності є суттєвими для подальшого розвитку вітчизняної лінгводидактики. Дисертація відповідає «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її авторка – Попович Анжеліка Станіславівна – заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова).

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
перший проректор з навчальної та
науково-педагогічної роботи
Державного закладу
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»

О. А. Копусь

07 грудня 2018 р.

Висновок. Дисертація Попович Анжеліки Станіславівни «Методична система навчання стилістики майбутніх учителів української мови і літератури» є самостійною завершеною працею, у якій отримані нові науково обґрунтовані теоретичні та експериментальні результати, що в сукупності є суттєвими для подальшого розвитку вітчизняної лінгводидактики. Дисертація відповідає «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її авторка – Попович Анжеліка Станіславівна – заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова).

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
перший проректор з навчальної та
науково-педагогічної роботи

Державного закладу

«Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»

07 грудня 2018 р.

О. А. Копусь